

ritualem: ergo si omnes illi actus attribuuntur cogitativa, mutato tantum nomine, intellectus vocatur cogitativa, et falsum est id, quod supponebatur cogitativam esse materialē potentiam: falsum item est principium substantiale talium operationum non esse intelligendi principium, cum illi actus vere sint actus intelligendi et ratiocinandi. Ac denique falsum est principium intelligendi in homine non esse formam substantialem constituentem illum in esse hominis, quia cogitativa illa, cui tales actus attribuuntur, ut proximo principio, est facultas manans ab illo principio, quod est vera forma hominis, ut in responsione supponitur. Quocirca doctrina Commentatoris nullo modo potest illud primum membrum responsionis sustinere: præsentim, quia si propria forma, et anima hominis est principium omnium actuum intelligendi, quos in nobis experimur, nihil est, quod intelligentia separata nobis præstare possit in munere intelligendi, ratione cujus principium intelligendi nostrum dici valeat. Quoniam ad summum potest, aut objecta nobis applicare, aut species intentionales in intellectu nostro efficere, aut (si sub intelligentiae nomine Deus ipse comprehendatur) aliquod intellectuale lumen infundere, vel nos ad intelligendum applicare, aut nobiscum concurrere.

14. *Secunda etiam pars ostenditur.* — Unde non minus evidenter probatum relinquitur secundum membrum supra in minori subsumptum: quia si nulli actus intelligendi in nobis sunt ab illa potentia, quæ cogitativa appellatur, et in nobis non est altior potentia intelligendi fieri non potest, ut per illos actus nos intelligamus, vel ratiocinemur. Quia non potest fieri etiam ab ipso Deo in me intime existente, ut eodem intellectu, vel actu, quo ipse intelligit, ego intelligam, vel quod mihi vere tribuatur, quod intelligam omnia, quæ ipse intelligit, solum, quia ipse est intime in me, cum semper sit suppositum a me distinctum. Imo licet Deus naturam humanam substantialiter in unam hypostasim sibi uniat, non poterit per illam intelligere, nisi propriam intelligendi facultatem, propriumque actum in illa suscipiat, ut in proprio loco ostensum est. Ergo actus intelligendi elicitus ab intelligentia separata intra me existente, nunquam potest ita communicari meæ cogitativa, ut per illum actum ego fiam intelligens actu: sicut neque per intellectum ejus possum ego constitui formaliter intellectivus. Nec etiam fingi potest, quod ab illa intelligentia separata fiat

in hominis cogitativa participatio aliqua formalis intellectionis suæ, per quam homo ipse intelligat, vel ratiocinetur: tum quia cogitativa materialis non est capax talis actus, qui sit vera intellectio, et circa propria objecta intellectus versetur: tum etiam, quia non potest extrinsecum agens intellectualē imprimere in potentiam hominis cognoscitivam ipsum actum cognoscendi, nec potentia ipsa potest saltem naturaliter cognoscere nisi per actum a se factum. Si ergo homo de se non est potens ad intelligendum, non potest naturaliter participare intellectionem alterius suppositi intelligentis per quamlibet extrinsecam, seu accidentalem conjunctionem ad ipsum.

15. *Denique ejusdem minoris pars tertia suadetur.* — Superest tertium membrum disjunctionis supra positæ, quod quidam actus intelligendi sint eliciti ab ipso homine per potentiam cogitativam propriam: alii vero perfectiores sint illi communicati ab intelligendi principio, quod sit intelligentia separata, id est, suppositaliter distinctum. Et quoad hanc etiam partem facile impugnatur subsumpta minor propositio. Tum quia experientia ipsa nos docet, ita nos esse, qui discurremus, et qui de quibuscumque rebus consideratis judicamus, sicut nos sumus, qui phantasiamur, vel imaginamur. Itemque nos minus esse a nobis electio libera, quam sensibilis concupiscentia, et sic de ceteris actibus mentis et voluntatis: ergo frustra, et sine fundamento contra ipsam experientiam talis distinctio fingitur. Tum etiam, quia ratio, qua probatum est non posse intelligentiam separatam nobis communicare omnes actus suos, ita ut per illos faciat nos actu omnia intelligentes, quæ ipsa intelligit; eadem probat hoc genus communicationis in nullo actu intelligendi posse habere locum, quia et est contra rationem actus immanentis et vitalis, et excedit capacitatem humanæ cogitativa, si materialis potentia illa esse supponatur. Tum denique, quia vel homo ut constitutus per suam formam, et per facultatem cogitandi ab illa forma intrinsece manantem, quæ in ipso homine sit suprema, potest veros actus intelligendi, et ratiocinandi exercere, vel non potest: si non potest, in nullo actu, et in nulla materia poterit aliquem actum intelligendi habere per conjunctionem extrinsecam substantiae intelligentis, ut probant rationes factæ. Si vero potest per propriam formam et intrinsecam facultatem aliquos actus efficere, qui ad intelligentiam vere pertineant; inde colligi potest, et debet illam formam esse al-

tioris ordinis, et potentiam esse universaliorē et altiore, quam sit cogitativa materialis, ac subinde illam formam esse rationalem, simulque esse veram animam informantem. 16. *Probatur tandem tertium assertionis membrum juxta D. Thomam.* — *Judicium auctoris de locis Aristotelis hic et in num. 2 allatis.* — Superest, ut ultimam assertionis partem confirmemus, ostendendo ab Aristotele notam et demonstratam fuisse. Hoc autem colligere conatus est D. Thomas 2, contra Gentes, cap. 70, ex eo, quod secundum Aristotelem cœlum est animatum vera forma intellectuali. Sed haec probatio imprimis assumit principium incertum, nimurum, quid Aristoteles de cœli animatione senserit, id est, an proprie, vel large de animato cœlo locutus fuerit, cum cœlum animatum vocavit. Et ipsem D. Thomas, 1 part., quæst. 76, art. 3, posteriorem sensum præfert. Deinde illatio est per medium valde extrinsecum, ideoque demonstrari non potest, sed ad summum quadam conjectura, vel similitudine rationis ostendi. Melius ergo idem divus Thomas, 1 part., quæst. 76, art. 1, dixit Aristotelem in libro primo de Anima veritatem hanc docuisse et demonstrasse. Quod ita esse demonstratur. Nam libro secundo de Anima, capite primo definit, animam esse actum primum essentialē tanquam veram formam substantialem, et sub illa definitione animam rationalem comprehendit: ergo docuit illam esse veram formam substantialem. Major nota est ex dictis in principio hujus libri, et ex discursu philosophi. Nam ad probandum animam esse actum primum, præmittit divisionem substantiae in materiam, formam et compositum. In qua divisione forma proprie sumitur pro altera parte essentiali substantiae compositæ, ut constat ex usu illius divisionis. Et inde tandem concludit, animam esse substantiam, et non esse compositum ipsum, nec corpus, seu materiam, sed esse formam substantialem, utique propriam, et dantem esse rei, ut causam formalem ejus. Unde idem Aristoteles 5, Metaphysicæ, cap. 8, dicit uno modo substantiam appellari, quod causa est ipsius esse, ut est in animali anima. Minor autem, id est, sub eam definitionem animam rationalem comprehendisse, patet: tum quia in principio capitilis primi proponit dicere, quid sit anima, et quænam sit ejus communis maxime ratio: et postea text. 7 et 8, concludit definitionem illam esse maxime universalem, et omni animæ convenire: tum etiam, quia capite secundo sub secunda definitione animæ, etiam illam

comprehendit, quæ est principium intelligendi: ut ex verbis ejusdem definitionis manifestum est: dicit enim animam esse quo primo vivimus, movemur, et intelligimus. At vero ibi eodem modo loquitur de anima, quo in primo capite, nam unam definitionem per aliam demonstrat. Et in eo principio præcipue fundatur, quod idem est principium formale, et essentiale essendi cuiuscumque compositi, quod est illi principium operandi: ergo clare sentit animam, quæ est principium intelligendi in homine, esse illi principium formale essendi, quod est esse substantialem formam. Et ideo in priori capite, text. 7, manifestum esse dicit, ex anima et corpore in universum, unum per se fieri. Unde in cap. 3, inter potentias animæ, sicut numerat sensitivum, ita ponit intellectualium, et adiungit, unam esse animæ rationem perinde, ac forme. Similia habet cap. 4, et saepius id repetit. Et ex eodem principio dixerat lib. 1, text. 64, proprius dici, non animam, sed hominem per animam discere, et ratiocinari. Et lib. 4 Ethicorum, cap. 7, proprium opus hominis dicit esse secundum rationem vivere, et ideo in opere rationis felicitatem hominis ponit, et illam dicit esse operationem animæ perfectissimam: eadem ergo est felicitas, et operatio hominis, et animæ, quod esse non posset, nisi id, quo ratiocinatur homo, ipsius es- set forma, eum essentialiter constituens animatum, non esse simplex animatum utique per veram formam informantem; nam impropter cœlum, licet sit corpus simplex, animatum alibi appellat: ergo signum est in illis libris loqui de propria anima informante, sub qua rationalem comprehendit. Denique lib. 12 Metaphysicæ, cap. 3, text. 16, de propria forma loquitur, cum dicit: *Simil cum suo composito incipere*, et nihilominus in text. 18, dicit considerandum esse, an postea aliiquid permaneat: *nam in aliqua, inquit, nihil prohibet, licet non in omni, sed in mente ipsa.* Ergo supponit mentem, seu principium intelligendi hominis esse veram formam, et propterea non nisi cum ipso homine incipere, licet postea manere posse, quia venit de foris, ut lib. 2, de Generat. animal., cap. 3, dixerat, ubi etiam inter animas, intellectualium numerat, ad quam dicit potentiam prius esse in potentia, et per illam postea in actum reduci. Fateor quidem aliqua ex his locis per alia nonnulla verba ejusdem philosophi obscuriora reddi, patique calumniam, aut evasionem, vel responsionem aliquam: nihilominus tamen faciunt valde pro-

babilem fidem, ut respondendo ad fundamenta contraria magis declarabitur.

17. *Ad fundamentum in n. 3, adductum ex variis indiciis.* — Concinit auctor in disp. 34, *Metaphysicæ*, sect. 5, a n. 30. — *Ad primum indicium.* — Ad fundamentum ergo contrarii erroris, nego esse repugnantiam inter hæc duo, nimirum esse substantiam spiritualem, et esse formam corporis. Nam licet non omnis substantia spiritualis possit esse vera corporis forma: nihilominus aliquam esse talem formam non repugnat. Distinguenda est enim duplex substantia spiritualis, una est omnino completa, et absoluta in propria essentia, et ratione subsistendi, et hæc non potest esse forma corporis, nec cum alia substantia ad unam completam essentiam substantialem componendam uniri; quia quod in genere substantiæ completum est, non potest amplius compleri. Alia vero esse potest substantia spiritualis incompleta in genere substantiæ, et non omnino absoluta trascendentaliter, sed includens in sua essentia transcendentalē habitudinem ad corpus: quia in hoc nulla cogitari potest repugnantia, et talis actus spiritualis, potest esse vera corporis forma. Et ita ad primam probationem, seu inductionem ab Angelis sumptum negatur consequentia: quia intelligentiæ angelicæ sunt completae substantiæ, ut in libro primo, primi tractatus, capite sexto, diximus: anima vero est incompleta cum suapte natura sit ordinata ad totius hominis constitutionem; unde, et substantiam habet tantummodo partiale, ideoque indiget comparte alia, videlicet materia, ut in subsistente completo operationes suas exerceat, quod D. Thomas attigit, 1 p., quæst. 75, art. 7, in corpore quidem obscurius, clarius vero in responsione ad 3. Atque ex hoc discrimine obiter excluditur opinio Aureoli, in 2, dist. 8, quæst. unica, art. 2, quam etiam refellit Capreolus, in dist. 3, quest. 1, ad argumenta contra tertiam conclusionem, non esse impossible Angelum formam esse materiae. Sed D. Thomas, 1 part., quæst. 51, art. 4, Scotus quodlibet 9, Capreolus supra, et alii communiter contrarium docent, quia cum natura angelica sit in suo esse completa, contra rationem talis completionis erit, si fiat pars formalis alterius naturæ, sed de hoc punto latius in proprio loco.

18. *Ad secundum indicium in eod. n. 3.* — Ad secundum negatur assumptum. Nam anima rationalis preterquam quod indiget corpore ad operationes materiales, non paucas, quæ ab illa etiam quatenus rationalis dimi-

nant, cujusmodi sunt risus, fletus, locutio, ac similes, ad ipsas quoque intelligendi, ac volendi actiones indiget corpore, non quidem ut subjecto, aut organo, sed ut medio quodam ad recipiendas species. Et hinc solvitur etiam objectio quorundam, quod anima nostra non det esse rationale corpori, cum nec corpus ratiocinetur, nec homo per corpus, ac proinde ut rationalis est, non est forma corporis. Respondendum enim est, formam non dare esse materiae, sed composito, nimirum homini, qui essentialiter rationalis est: materiae vero eatenus dicitur dare esse, quatenus illam in suo esse conservat: neque est necessarium, ut homo ratiocinetur per corpus, sed satis est, ut corpus modo aliquo deserviat ratiocinationi.

19. *Ad tertium indicium ibidem.* — Ad tertium dic proportionem illam non in ratione entitatis, sed in ratione actus et potentiae requirendam esse: proprio ergo actus informantis, et potentiae receptivæ in hoc consistit, ut sint aptæ ad constituendum unum, possintque recte convenire ad eumdem finem, sic autem se habet anima nostra, ac materia: quare licet anima spiritualis sit, atque intellectiva, indiget tamen sensibus, quos habet in corpore, et ideo ex tali corpore, et anima ipsa optime fit unum compositum potens intelligere, sentire, aliaque vitae opera exercere. Non tamen potest negari esse valde mirabile, res adeo distantes, ut corpus, et spiritum tanto fœdere conjungi, ut unam naturam componant, in eumdemque finem operandi conspirent, nec ob id spiritus de perfectione propria quidquam amittat, sed potius perficiatur. Mirabilis, inquam, res est, et ideo multis Philosophis ignota, Divinæ tamen sapientiæ possibilis. Est que naturæ rerum maxime congruum, ut inter res spirituales tantum et corporales tantum extet una media, quæ utramque contineat. De quo argumento luculenter Nazianzenus, orat. 42, et alii non raro. Si vero quispiam roget, cur repugnet formæ accidentalis spirituali uniri materiae, non autem substantiali, plana est ratio, quod accidens a subjecto dependat, ac proinde, si hoc materiale sit, non poterit accidens ab illo materialiter causatum non esse materiae, ut dixi tomo 1, in 3 partem, disp. 31, sect. 5, § Hæc tamen, quod de forma substantiali spirituali, qualis est rationalis, minime procedit, cum a corpore nullatenus causetur.

20. *Ad quartum judicium ibidem.* — Quarti argumenti minor propositio neganda est. Ad probationem dicendum ita esse animam hu-

manam propter suam operationem spiritualem, ut etiam sit propter alias materiales, quamvis minus præcipue, ut ex responsione ad secundum intelligi potest, ac declaratur amplius: nam sicut anima rationalis essentia liter continet gradum vegetantis, ac sentientis formæ, ut cap. 3, visum est, ita quoque necessario, quamvis minus præcipue, oportuit illam esse propter operationes iis gradibus respondentibus, ac proinde naturali appetitu inclinari ad materiam per cuius organa illas posset exercere. Et quamvis ob hanc necessariam conjunctionem ad materiam minus abstractum intelligendi modum anima sortiatur, quam si separata esset a materia, aliunde tamen juvatur potius a corpore, cum mediis sensibus species ad intelligendum comparet per viam propriæ inventionis, ac magis de suo, ut ita dicam, separata vero quasi per viam doctrinæ eas accipiat pure passive se habendo. Unde mirum non est, si ad corpus naturaliter inclinetur, attenta etiam præcipua ipsius intelligendi operatione: quid vero de ejusdem animæ appetitu in separationis statu sentiendum, lib. ult. dicetur.

21. *Ad quintum indicium ibid., Tract. 2, de voluntario, disp. 2, sect. 1, quid violentum sit exponitur.* — Ad quintum neganda est sequela, sive major propositio, cujus probatio attingit vulgarem difficultatem de statu separationis animæ, an sit illi violentus, ac naturaliter appetat uniri corpori, quæ in lib. ult. opportunius occurret, viderique etiam poterunt quæ disput. 33 *Metaphysicæ*, sect. 2, a n. 6, dicta sunt. Nunc respondeo ad argumentum, animam semel separatam semper mansuram in eo statu naturaliter loquendo cum non possit redire ad corpus, permansuram; quia tamen illa non solum est id, quo aliud est, sed etiam id, quod est, cum sit subsistens, ideo non tantum habet pro fine informare, sed etiam esse atque intelligere: quia ergo separata a corpore intelligeret, non frustraretur undique suo fine, sed ex parte tantum, quia de facto in perpetuum maneret absque munere informandi, nisi divina sapientia, et virtute provisum esset de reunione in generali resurrectione, quæ hac via procedendo naturali etiam lumine conjici posset aliqualiter. Fatetur tamen animam separatam ratione aliqua pati violentiam contra naturalem inclinationem ad unionem cum corpore. Illud vero effatum, Nullum violentum perpetuum, juxta Cajetanum procedit, quando naturalis via patet ad violentiam removendam, quæ interpretatio petitio-

ne principii laborare videtur. Ideo dici potest violentum duplicitate diei, aut propter contrarietatem, aut propter solam privationem, unde duplex status violentus consurgit. Primus quando solum aufertur a re, quod illi ex natura sua debetur, ut status cœcitatiss, in quo nihil ponitur contra naturam, sed aufertur, quod secundum naturam debebat, nimirum visus. Secundus status est quando aufertur, quod debitum est, et ponitur, quod est contra naturam, ut cum aqua calefit: aufertur enim ab ea debitum frigus, et ponitur contrarius calor: quando ergo status est secundo modo violentus, non est perpetuus, quia inter contraria necessario sequitur pugna, atque adeo status illius deturbatio: quando vero est primo modo, perpetuus esse potest, cum a privatione ad habitum non detur naturalis regressus: atque ita se haberet status animæ separatae, in quo non haberet anima contrarium repugnans illi, sed careret tantum perfectione debita, quæ est informatio.

22. *Ad sextum indicium ibid. — Concinit etiam Fonseca 2 *Metaphysicæ*, cap. 4, q. 2, sect. 6. — Ad tertium Conimbricenses, de Anima, q. 6, art. 2, conclusione secunda.* — Ad sextum prima consequentia, ex qua secunda etertia pendent, falsa est. Quod vero in ejus probationem affertur, materiale scilicet accidentis vim non habere, ut spiritum corpori uniat, et quodammodo alliget, sunt qui respondeant, non habere quidem vim ad uniendam animam secundum gradum rationalitatis, bene tamen secundum gradus alias vegetantis et sentientis, hoc tamen sustineri non potest, juxta superius dicta. Nam unio inter animam et corpus realis est, ac physica, illa vero gradum distinctio solum metaphysica, ac per conceptus nostros inadæquatos: aut ergo materiale accidentis nullo modo unit animam corpori, quod est contra respondentes, ac veritatem ipsam, aut unit eam secundum totam suam realitatem, quæ indivisibilis est, et spiritualis, quod intendimus. Negandum ergo accidentia materialia predictam vim uniendi non habere, sive sermo sit de accidentibus materiae inherentiibus, sive de inhærentibus ipsi generanti, hoc solo discrimine, quod priora uniant in genere causæ materialis, posteriora vero in genere efficientis, ut patet ex iis, quæ, disp. 13 *Metaphysicæ*, sect. 9, a num. 5, et disp. 18. sect. 2, num. 20, dicta sunt. Nec mirum si tantam vim habeant, cum principales cause sint substantiæ, nimirum materia, et generans: atque unio ipsa non ita pure spiritualis, quia mate-